

Een mooi zicht op 200 jaar geleden Frederiksoord Nu

FREDERIKSOORD – Bezoekers van De Proefkolonie maken na het museumbezoek vaak een rit door de kolonie, al dan niet met de kolonietram. De route van Frederiksoord naar Wilhelminaoord en de weg terug over de ‘Kipperegel’ (van Eemneslaan) geeft een mooi zicht op hoe het cultuurlandschap er tweehonderd jaar geleden moet hebben uitgezien.

De bouw van de nieuwe koloniewoningen hebben de ontstane gaten in het landschap prachtig opgevuld.

Om op goedkopere wijze bakstenen te kunnen maken, introduceerde Johannes van den Bosch in 1819 zogenaamde wandelende steensfabriekjes. Een vroeg voorbeeld van duurzaam produceren. De redactie sprak met Paul Gols uit Zorgvlied, die hier onderzoek naar heeft gedaan. Een verslag hiervan in dit blad. Aardig is dat aannemer Hilco Broekman en Collectief Circulair Westerveld het initiatief hebben genomen om een regionale keten te maken van het kappen van bomen tot het lokaal toepassen

van hout, onder andere in de bouw, onder de naam Bosch Hout.

De oude monumenten die tot het bezit van de Stichting MvW behoren, worden stuk voor stuk gerestaureerd en aangepast aan de eisen van de huidige tijd. Dat is niet alleen kostbaar, maar het kost met de huidige regelgeving ook veel tijd van voorbereiden. Het is een aanwinst dat de oude Tuinbouwschool uit 1884 kon worden teruggekocht door de MvW. Er wordt zorgvuldig onderzocht hoe het pand gerestaureerd kan worden en welke bestemming het kan krijgen. Een andere opsteker is de ruime gift die De Proefkolonie mocht ontvangen. De uitbreiding van het museum komt in zicht.

Wilhelminaoord blijft niet achter. Er zijn vergevorderde plannen om de entree van het dorp aantrekkelijker te maken. De omgeving van Ons Dorpshuis wordt opgeknapt. Er wordt nagedacht over een verbetering van de Linthorst Homanstraat in samenhang met de (ver)nieuwbouw van De Menning. En er zijn plannen voor het terrein aan de Vaartweg achter Family Wilhelminaoord. Kortom er wordt nog steeds gebouwd en verbeterd in de kolonie. De redactie wenst u veel leesplezier.

De Zintuigenkist

FREDERIKSOORD – Zoals de meeste musea is ‘De Proefkolonie’ erg visueel ingesteld. Tijdens de rondgang door de ruimtes, waar het verhaal van de kolonisten wordt verteld, ligt het accent op afbeeldingen, projecties en film.

Daarbij speelt de voice-over een belangrijke rol. Voor blinde en slechtziende bezoekers is deze belevenis vaak niet volledig. Speciaal voor deze bezoekers is er nu een Zintuigenkist, mogelijk gemaakt met steun van Emmaplein Foundation. Deze is gevuld met allerlei attributen die gangbaar waren vanaf de beginjaren van de koloniën. Deze voorwerpen kan men in de hand nemen, waardoor men zich toch een beeld kan vormen. De inhoud bestaat onder andere uit een maquette van een koloniehuisje, een jeneverkruik, een schietspoel van een weefgetouw, een klomp, een lei en een griffel, een replica van een brief met lakzegel, een ganzenveer pen, een koloniemunt, een blok Sunlight zeep en voorbeelden van landbouwartikelen, zoals, vlas, wol en gesponnen draad, zaden enz.

Wandelende steenbakkerijen in de kolonie

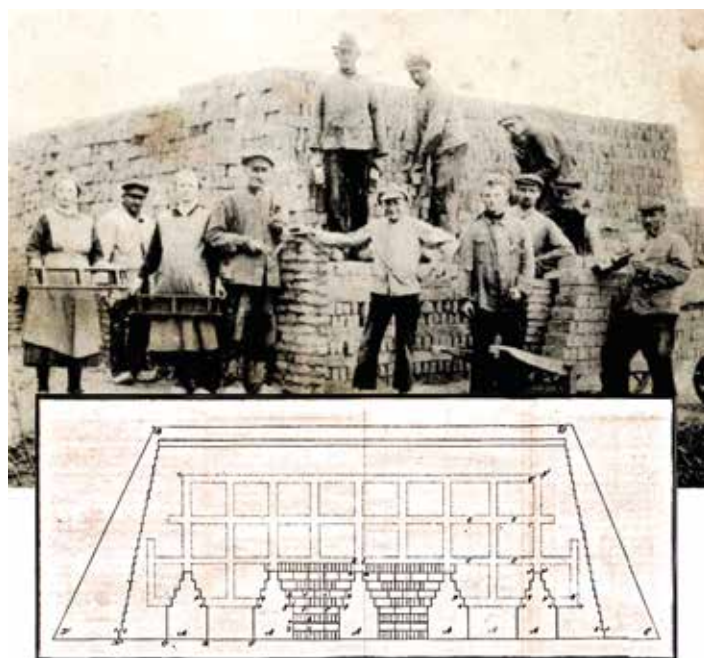
FREDERIKSOORD – In gesprek met Paul Gols uit Zorgvlied verkreeg De Star informatie over zijn onderzoek naar de ‘wandelen- de steenbakkerijen’ van de Maatschappij van Weldadigheid en bouwde hij in 2019 met de ‘Stichting Historische Steenbakkerij’ Zorgvlied een veldoven aldaar (www.veldovenzorgvlied.nl).

In 1823 brengen Jacob van Lennep en Dirk Hoogendorp op hun reis door Noord-Nederland een bezoek aan de Maatschappij van Weldadigheid. Van Lennep zegt ‘Ook heeft men zeer geschikte wandelende steenbakkerijen als in Brabant’. Wat precies onder wandelende steenbakkerijen verstaan werd, was lang niet bekend.

In 1818 werden in Kolonie I in vliegende vaart de eerste 52 koloniewoningen gebouwd door de Maatschappij van Weldadigheid. Kolonie II, III, IV, V, VI en VII volgden. Hier werden kolonisten vanuit het hele land gehuisvest om in het kader van armoedebestrijding te bouwen aan zelfvoorzienende landbouwkolonies. De kosten voor de bouw van zo’n huisje bedroeg 500 gulden.

De stenen om de huizen te bouwen werden van elders aangevoerd naar Frederiksoord. Wanneer men in de nabijheid van de bouwplaats stenen zou kunnen bakken, zou de kostprijs volgens Van den Bosch 250 gulden bedragen. Hij liet de grond onderzoeken en vond een leemlaag, wisselend in diepte en dikte. Turf als brandstof voor de ovens was voldoende in de omgeving aanwezig. Ervaren steenbakkers werden uit Eindhoven gehaald om de kolonisten het vak te leren. Vanaf 1819 werden de bakstenen door de Maatschappij in eigen beheer gemaakt.

De stenen werden gebakken in primitieve, tijdelijke, veldovens in de buurt van de te bouwen huizen en vindplaats van keileem. Het proces verliep als volgt: leem delven, leem kneden, leem vormen in een houten mal, laten drogen en tenslotte bakken. Dit alles duurde bijna een jaar. De gedroogde stenen werden op een specifieke, luchtdoorlatende manier gestapeld. Stookgaten werden vrijgehouden en het geheel werd dichtgesmeerd met leem en ter isolatie afgedekt met dikke lagen graszoden. De oven, gevormd door de te bakken stenen, werd na het bakproces afgebroken en er kon gebouwd worden. Het wandelen van de steenbak-

kerijen wat Van Lennep zag, duidt op het eenmalig gebruik van de veldovens. Een volgende veldoven kon op dezelfde of een andere plek worden opgebouwd, dichtbij leem of nieuw te bouwen huisjes.

Noch in het kadaster van 1832 en 1880, noch in het archief van de MvW werd gesproken van vaste gebouwen als steenbakkerijen.

In 2021 werd op het internet een proefschrift voor de Universiteit van Wageningen gevonden, geschreven in 1964 door J.D. Dorgelo. Dorgelo haalt in zijn boek S. von Grouner aan, die in 1821 voor het Koninkrijk Beieren Frederiksoord bezocht om landbouwkundig onderzoek te doen. Het gebruik van veldovens en het maken van bakstenen werd in die tijd als onderdeel van landbouw gezien. In Von Grouners werk is het hele proces nauwkeurig beschreven en er staat een illustratie van een veldoven in Frederiksoord uit 1821.

Thermische opslag

FREDERIKSOORD – Met de oplevering van twee off-grid woningen in 2020 en 2021, ging een deel van de droom van Hilco Broekman (Bouwbedrijf Broekman) en Arend Sjabbens (Installatiebedrijf Dick Sjabbens) in vervulling.

Deze twee woningen hebben een eigen regenwaterfilteringsysteem. Ook is er voorzien in een eigen IBA-systeem (Individueel Behandeling

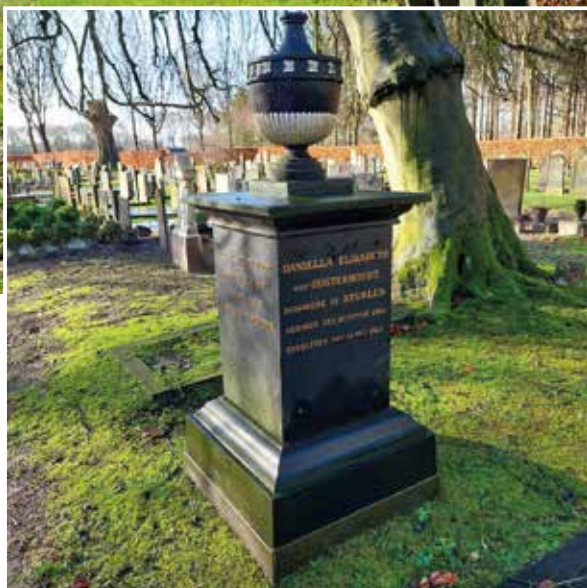
Afvalwater). Het signaal voor tv, internet en telefoon komt via de lucht. Off-grid is het echter nog niet helemaal. Er zijn periodes waarin de energievoorziening afhankelijk is van het elektriciteitsnet. En voor off-grid zou dat niet nodig hoeven zijn.

Hilco en Arend vertellen met enige trots, dat nu de tijd is aangebroken om een pilot te starten voor thermische opslag. Er wordt een berging geplaatst achter de bestaande schuur. De zuidoostkant van de schuur zal bestaan uit een schuine wand met daarin vacuümbuizen (heat pipes). De warmte die geproduceerd wordt, zal opgeslagen worden in thermische vaten. Die warmte kan op elk moment gebruikt worden, waarbij geen omzetting van energie nodig is en er dus geen conversieverlies is. Speciale software moet ervoor zorgen dat deze warmte op de juiste momenten geleverd wordt.

Deze pilot gaat drie jaar lopen en komt tot stand dankzij subsidie van provincie en gemeente. Ook de voucher van 10.000 euro die bouwbedrijf Broekman won als ‘Hét duurzaamste bedrijf van Drenthe in 2019’, is besteed aan de projectbegeleiding hiervan.

De officiële start van de bouw van de thermische opslag was op 7 maart jl. bij één van de woningen aan de Hooiweg.

Begraafplaats aan de Oranjelaan

WILHELMINAORD – Over de ingebruikname van de begraafplaats en de eerste kolonisten die er werden begraven is in de archieven niets te vinden. De begraafplaats van de Maatschappij van Weldadigheid is in ieder geval vanaf 1829 in gebruik genomen, maar wellicht eerder. In 1829 werd Philip Busquet er begraven, hij betaalde hiervoor tweeduizend gulden aan de Maatschappij van Weldadigheid en eiste dat er fruitbomen bij zijn graf werden geplant. (Bron: *Jan Mensink, Droom en Weldaad.*)

Busquets graf is hier niet meer te vinden. Nog wel aanwezig uit 1829 is het graf, een rijksmonument, van de douairière de Sturler. Zij was de tweede schoonmoeder van Johannes van den Bosch en woonde in Frederiksoord in het huisje bij de rotonde. Bij de oude

kindergrafjes, rechts langs de beukenhaag, staat een enkele grafsteen en paaltjes met alleen een nummer. De namen die bij de nummers horen zijn niet te achterhalen.

We spreken uitvaartondernemers Sako en Serry Kiers, die vanaf 2018 als vrijwilligers voor de MvW de plekken beheren, bemiddelen en administreren. Er zijn een kleine duizend mensen begraven aan de Oranjelaan. Van ongeveer de helft van hen is de naam bekend. Je verwacht dat op zo'n idyllisch plekje vast veel mensen begraven worden, maar dat blijkt niet het geval. Er vinden hier maar een of twee begrafenissen per jaar plaats, ondanks vele aanvragen en voldoende ruimte. In het algemeen wordt in Nederland een op de vijf mensen begraven, de overigen kiezen voor crematie. Je komt niet zomaar in aanmerking voor een plekje aan de Oranjelaan. De oude graven worden niet geruimd vanwege cultuurhistorische waarde. Er is een nieuw stuk in gebruik genomen, waar ook urnen begraven kunnen worden. In het reglement 'Toegang tot begraven' staat beschreven wie in aanmerking komen om hier begraven te worden. Je moet in dienst geweest zijn bij de MvW, huurder of pachter zijn, of je geruime tijd verdienstelijk hebben gemaakt als vrijwilliger voor de kolonie. Gewoon geboren en getogen in de kolonie is niet voldoende. Uiteindelijk beslist het bestuur van de MvW.

Nieuws van/uit Huis Westerbeek

- De Raad van de Gemeente Westerveld heeft in december de **wijziging van het bestemmingsplan** voor de uitbreiding van Museum De Proefkolonie en de aanleg van de parkeerplaats goedgekeurd.
- Voor het opstellen van een restauratieplan en een eventuele herbestemming van het pand van **de oude Tuinbouwschool** moet eerst een waardestelling worden gedaan van het uit 1884 stammende gebouw. Er wordt daarbij onder meer gekeken naar hoe het pand is ontstaan, welke fasen van verbouwing en gebruik er zijn geweest en wat, mede in het kader van het culturele erfgoed,

de betekenis is voor de omgeving. Momenteel heeft het huis alleen een woonbestemming. Mogelijk is een wijziging van het bestemmingsplan nodig. Dat betekent dat de daadwerkelijke restauratie een zaak van geduld is.

- **Agnes Themmen** is toegetreden tot het bestuur van de Maatschappij van Weldadigheid. Zij zal Alice Wösten opvolgen, die eind van dit jaar afscheid neemt. Mevrouw Themmen is Programmadirecteur van HanzePro, een onderdeel van Hanzehogeschool Groningen dat verantwoordelijk is voor het opleiden en ontwikkelen van professionals en bedrijven.

Kort Kolonienieuws

Frederiksoord

- De opname van de Koloniën van Weldadigheid in de **Canon van Nederland** is donderdag 26 januari jl. officieel geworden tijdens de onthulling van een oranje schildje met tekst in Museum De Proefkolonie. Het schildje werd onthuld door gedeputeerde Nelleke Vedelaar en leerlingen van de bovenbouw van obs De Kievitshoek uit Wilhelminaord. Ook het Gevangenis­museum in Veenhuizen heeft het schildje ontvangen. Voorafgaand aan de onthulling gaf dhr. Maarten Rademaker van de Canon van Nederland uitleg hierover. De Koloniën van Weldadigheid zijn ingedeeld in het venster van Koning Willem I (1772-1843) - www.canonvan-nederland.nl

- Museum De Proefkolonie heeft 30 januari jl. van de **VriendenLoterij** een cheque ontvangen ter waarde van € 400.000. Het bedrag is bestemd voor de uitbreiding van het museum, waarbij er een nieuwe vleugel zal worden gerealiseerd met een expositie over armoede in de samenle-

ving. Hiermee worden verbanden gelegd tussen de armoede van toen en nu. Ook de horeca krijgt uitbreiding. Samen met de toegezegde Europese Leadersubsidie van een ton, zijn de benodigde gelden voor de uitbreiding vrijwel binnen. Men hoopt dat de werkzaamheden na de zomer kunnen beginnen en voor het hoogseizoen van 2024 klaar zijn.

- Op 6 februari vond in de Versnellingshoeve een inspiratieavond plaats met als titel **Bosch Hout**. Zo'n 70 belangstellenden kwamen er op af. De meesten werkzaam met hout, zoals houtvester, aannemer, hovenier, houtzager en meubelmaker. Initiator is Hilco Broekman, ondersteund door Collectief Circulair Westerveld. De vraag is of er een regionale keten gecreëerd kan worden van kappen, zagen, drogen en toepassen van houtsoorten uit de regio, inclusief de restproducten. Studenten van Hogeschool Windesheim waren aanwezig en hebben een half jaar de tijd voor onderzoek.
- Vorig jaar zomer maakte het **Juniorcorso** een vliegende start. Voor het eerst reden er wagens mee van aanstormend talent. Dit jaar hoopt de juniorcommissie nog meer jeugd tussen de tien en zesentwintig jaar te enthousiasmeren voor het bouwen van een eigen corsowagen. Daarom organiseerde de Juniorcommissie op 6 maart jl. een masterclass voor startende bouwers. Deze avond stond in het teken van algemene informatie over het bouwen van een corsowagen en workshops over maquettebouw en verlichting op de wagen.
- Sinds tientallen jaren bevordert **de Ronde van het Sterrebos** de sociale samenhang

en gezelligheid in Frederiksoord e.o. De Vereniging doet dat door het organiseren van allerlei activiteiten. Deze dynamische club is op zoek naar een nieuw bestuurslid. Info: carlakleinpaste@gmail.com

- Het Kolonienpad** - een wandelmarathon van 42 km - is in het weekend van 18 en 19 maart geopend. Het nieuwe Lange-Afstand-Wandelpad verbindt de Koloniën Frederiksoord en Veenhuizen. Het voert door de prachtige natuurgebieden Drents-Friese Wold, Doldersummerveld en Fochteloërveen. De redactie liep voor u mee. Info: **Kolonienpad Wandelmarathon - Museum De Proefkolonie**.

Wilhelminaord/Noordwolde-Zuid

- Van maandag 27 maart t/m vrijdag 7 april zal de **kruising van Kon. Wilhelminalaan (N353)** met West- en Oostvierdeparten afgesloten zijn voor verkeer in verband met werkzaamheden. Openbaar vervoer, fietsers en voetgangers kunnen wel passeren. In de nieuwe situatie zal het een gelijkwaardige kruising zijn met voorrang van rechts. Er komt een slinger in de weg en een visuele drempel (zonder verhoging).

Laatste nieuws - De Proef

Joshua Kelly en Kim van den Belt, designers bij 4F.STUDIO zijn de initiatiefnemers van De Proef. Dit is een alternatief plan voor het eerder geplande Vitaliteitsoord in de tuinen en gebouwen van de voormalige tuinbouwschool. Bij dit plan blijft de structuur van de tuinen behouden en worden gebouwen en kassen gerenoveerd. Betrokken partijen: Stichting Tuinbouwschooltuin, Gemeente Westerveld, Maatschappij van Weldadigheid, Makker van een Akker, Leerstoel Wageningen, Universiteit van het Noorden, Ruud Slot en omwonenden.

De Proef is een vereniging die is opgericht om in de tuinen en de

gebouwen maatschappelijke initiatieven te starten met als thema:

- 1 Transitie in de landbouw
- 2 Kunst en Cultuur
- 3 Educatie met betrekking tot thema 1 en 2

De Maatschappij van Weldadigheid, Vereniging De Proef en Ruud Slot zijn in goed gesprek over de overname van de gebouwen en de pacht van de tuinen.

De Star is een onafhankelijk kwartaalblad voor Frederiksoord en omstreken. **Redactie:** Tanneke Bloemendal - Peter Bom - Nico de Leeuw - André Tempelaar - Wanda Torrenga. **Opmaak:** Cor Krüter.

Via www.de-star.nl kunnen belangstellenden een gratis digitaal abonnement aanvragen. Reacties over het blad zijn welkom op redactie@de-star.nl. Sponsors worden vermeld op onze website.

De Star wordt gefaciliteerd door de *Stichting Maatschappij van Weldadigheid* en de *Gemeente Westerveld/Regiodeal Zwolle*.